

Bujdos Ágnes

A vízszennyezés nemzetközi jogi szabályozása

Ágnes Bujdos: The regulation of water pollution in public international law

Summary

The article aims to enlighten the significance of freshwater protection against pollution in international law. It focuses on the relevant legal sources, such as the rules of the International Law Association, the UN Watercourses Convention, as well as the principles of international environmental law. Furthermore, it highlights the relationship between freshwaters and the state of the marine environment.

Keywords: freshwater protection, international law, water pollution

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson a nemzetközi vízjog egyik speciális területének, a vízszennyezésnek a nemzetközi jogi szabályozásáról. Ennek keretében először a víz, mint természeti erőforrás és annak jelentősége, valamint a jogi szabályozás sajátosságai kerülnek bemutatásra. Ezt követik a vízszennyezéshez kapcsolódó nemzetközi jogforrások, nevezetesen a Nemzetközi Jogi Egyesület édesvizekre vonatkozó szabályai, az 1997-es New York-i Egyezmény a nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú használatáról, illetve a nemzetközi környezetjognak a vízszennyezéshez legszorosabban kapcsolódó alapelveinek rövid ismertetése. Végezetül, a folyóvizek és a tengeri környezet minősége közötti kapcsolat bemutatására, valamint következtetések levonására kerül sor.

Kulcsszavak: vízszennyezés, nemzetközi jog

A VÍZ, MINT TERMÉSZETI ERŐFORRÁS

A környezetszennyezésen belül a vízszennyezés egy speciális területet képez. Jelentőségét az adja, hogy a víz, olyan feltételeken megújuló és mással nem helyettesíthető, véges természeti erőforrás, amely nélkülözhetetlen az emberi élet, a környezet és a gazdaság számára egyaránt. Noha a Föld felszínének mintegy 70 %-át

víz borítja, e látszólagos bőség ellenére az emberi fogyasztásra és más célokra alkalmas vízmennyiség korlátozott, mivel a Föld vízkészletének 97 %-a az óceánokban található sós víz. A fennmaradó édesvíz készletek két harmada jég és hó formájában van lekötve, és csupán 0,7 százaléka érhető el édesvízként. Azonban nem a vízhiány jelenti az egyetlen problémát. A vízszennyezés is veszélyezteti és csökkenti a rendelkezésre álló és felhasználható víz mennyiségét. A víz jellegénél fogva nem ismer határokat, és a hozzá kapcsolódó minőségi és mennyiségi kérdéseknek az ad igazán relevanciát a nemzetközi jogban, hogy a világon megközelítőleg 263 vízgyűjtő medence létezik, amelynek egy harmadán legalább 2 ország, míg 19 vízgyűjtő esetében több mint öt ország osztozik. Ennek szükségszerű következménye, hogy a vízhez kapcsolódóan időről-időre konfliktusok jönnek létre az egyes országok között. A vízhez kapcsolódó mennyiségi és a minőségi kérdések szorosan összefüggenek egymással. Ennek oka egyrészt, hogy a víz mennyiség függvényében változhat a megtisztuláshoz szükséges idő, másrészt a szennyezett víz tovább csökkenti az emberi felhasználásra alkalmas víz mennyiségét. Az egyre csökkenő vízmennyiség ellenére, az ipari és a mezőgazdasági tevékenységek, illetve a folyamatos népességnövekedés hatására folyamatosan nő az édesvíz iránti kereslet. Talán nem meglepő, hogy éppen a legnagyobb vízfelhasználók, mint az ipar, a mezőgazdaság

és a háztartások felelősek egyben a vízszennyezések túlnyomó többségéért. Az ipar többek között különböző mérgező anyagokkal, mint például a nehézfémekkel vagy szintetikus anyagokkal, a mezőgazdaság többek között növényvédő és rovarirtó szerekkel, míg a háztartások a nem megfelelően tisztított szennyvízzel járulnak hozzá a vizek szennyezéséhez.

A VÍZSZENNYEZÉS JOGI SZABÁLYOZÁSA

Ahogy a fentiekből is kitűnik, a víz jelentősége, és ezáltal a szennyezés elleni védelem szükségessége megkérdőjelezhetetlen. Mindazonáltal a jogi szabályozás bemutatása előtt fontos megemlíteni, hogy az mire is terjed ki pontosan. A vízszennyezés, természeti tényezők és emberi magatartások következtében egyaránt bekövetkezhet. Noha az olyan természeti katasztrófák, mint a földrengések, áradások, vulkán kitörések vagy éppen a hurrikánok jelentős környezeti károkat okozhatnak, azonban ezekre a környezetben lezajló folyamatokra az embereknek nincs ráhatása, így ezek a jogi szabályozáson kívül esnek és a jogi szabályozás körébe csak az emberi tevékenység eredményeképpen létrejövő szennyezés tartozik. Mindazonáltal, fontos megjegyezni, hogy ez utóbbi kategória alá tartozó magatartásoknak sincs minden esetben nemzetközi jogi relevanciája. Ennek oka, hogy a vízszennyezés elkerülhetetlen a mindennapi élethez szükséges termékek és szolgáltatások előállításához, ellenkező esetben aránytalanul magas lenne az előállítás költsége. Következésképpen egy bizonyos határérték alatt a vízszennyezés akkor sem vet fel nemzetközi jogi kérdéseket, ha annak határon átnyúló hatásai vannak. Ezt a nemzetközi jog szempontjából már releváns szintet (súlyossági fokot) az egyes nemzetközi szerződések és más nemzetközi jogi források eltérően határozzák meg. Olyan kifejezéseket használnak a szennyezés mértékére, mint például, észlelhető, jelentős, vagy súlyos. Amint ezekből a fogalmakból kitűnik, ezek sem adnak egyértelmű választ, hogy egy adott esetben a szennyezés mértéke átlépte-e határértéket vagy sem, azonban arra mindenképpen alkalmasak, hogy különbséget te-

gyenek a nemzetközi relevanciával rendelkező és az azon kívüli szennyezések között, továbbá, hogy a pusztta zavarást vagy a jelentéktelen szennyezést kizárják a hatályuk alól. A jogi szabályozás szempontjából fontos továbbá a szennyezés forrása szerinti megkülönböztetés is. Ez alapján pont- is diffúz forrásból eredő vízszennyezésekről beszélhetünk. Az előbbi kategóriába azok a szennyezések sorolhatók, amelyeket csövön vagy csatornán keresztül juttatnak a vizekbe, így ezek nagyrészt az ipari létesítményekből és a települési szennyvízkezelő üzemekből erednek. A diffúz forrásokhoz pedig jellemzően a mezőgazdasági tevékenységek tartoznak, amelyeknél nem lehet a pontforrásokhoz hasonló egyértelműséggel meghatározni a szennyezés forrását. Jogi szempontból ennek azért van jelentősége, mert amíg a pontforrásoknál, mivel a szennyező egyértelműen azonosítható, például az engedélyezési eljárások és a kibocsátási határértékek révén van lehetőség a szabályozásra, illetve szükség esetén jogkövetkezmények alkalmazására, addig ez - ahogyan az előbb említettem - a diffúz források esetében nem ilyen egyértelmű, és sok esetben egyáltalán nem azonosítható a szennyező. A jogi szabályozás kereteinek és sajátosságainak bemutatásán túl, még egy kérdés magyarázatra szorul, nevezetesen, hogy miért indokolt a kérdés nemzetközi jogi megközelítése. A kiindulópont ugyanis az, hogy a jog az édesvizeket helyi vagy regionális kérdésként kezeli, amely egy jól körülhatárolható földrajzi területhez kötődik. Ez a megközelítés összhangban áll a szubszidiaritás elvével, amely alapján a vízzel kapcsolatban felmerülő ügyeket a lehető legalacsonyabb szinten kell megoldani. Azonban a nemzeti, regionális vagy egy vízgyűjtő medencéhez kapcsolódó megközelítés nem minden esetben elégséges. Számos indok mellett szól, hogy a vízhez kapcsolódó problémákat érdemes nemzetközi szinten vizsgálni. Ezek közé tartozik többek között a vízkörforgás globális jellegének az elismerése, a globális környezeti problémák és azok társadalmi-gazdasági hatásai, valamint azok a helyi konfliktusok, amelyeknek végső soron globális hatásuk lehet. A vízhez kapcsolódó nemzetközi jogi

szabályozásra rátérve, mindenképpen érdemes néhány szót ejteni a nemzetközi jog forrásairól. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy nincs olyan nemzetközi jogszabály, amely konkrétan megmondaná, hogy melyek a nemzetközi jog forrásai, azonban a Nemzetköz Bíróság Statútumának 38. cikke tartalmazza azokat forrásokat, amelyeket a Bíróság az ítéleteihez és a tanácsadó véleményeihez felhasznál, ezért sokan úgy tekintenek erre a cikkre, mint a nemzetközi jog forrásainak felsorolására. Ez a cikk a nemzetközi egyezményeket, a nemzetközi szokásjogot, a civilizált nemzetek által elismert általános jogelveket, illetve a megelőző bírói döntéseket és a kiváló jogtudósok véleményét nevesíti, azonban nem állít fel közöttük hierarchiát. Következésképpen, az alábbiakban bemutatásra kerülő források között nincs alá-fölérendeltségi viszony.

NEMZETKÖZI JOGI EGYESÜLET

A Nemzetközi Jogi Egyesületet (ILA), egy nemzetközi szervezet, amelyet 1873-ban alapítottak Brüsszelben. Célja a nemzetközi jog kutatása és fejlesztése. Minden nemzetközi jog iránt érdeklődő számára nyitott, és konzultációs státusszal bír több ENSZ szakosított szerveinél. A Nemzetközi Jogi Egyesület már az 1960-as években a nemzetközi vízjog legfontosabb kérdésének nyilvánította a vízszennyezést. Az édesvizekre vonatkozóan több jelentős dokumentum fűződik az Egyesület nevéhez, így az 1966-os Helsinki Szabályok, az 1986-os Szöuli Szabályok és a 2004-es Berlini Szabályok. Noha ezek nem bírnak kötelező erővel, az Egyesület jelentőségének köszönhetően megkerülhetetlenek, és a nemzetközi vízjog fejlődéséhez vitathatatlanul hozzájárultak. Az alábbiakban ezeknek a szabályoknak a rövid bemutatására kerül sor. A nemzetközi folyóvizek használatáról szóló 1966-os Helsinki Szabályok – amelyek először rögzítik az államokat a szennyezés elleni védelemben terhelő kötelezettségeket – a felszíni és a felszín alatti vizekre egyaránt kiterjednek, az utóbbira azonban csak abban az esetben, ha nemzetközi folyók vízgyűjtő területeihez kapcsolódnak. Ebből következik, hogy jelentős mennyiségű

felszínalatti víz maradt a rendelkezések hatályán kívül. Ezt a hiányosságot az ILA a felszín alatti vizekről szóló 1986-os Szöuli Szabályokkal orvosolta, azonban ennek a hatálya is csak a határokon átnyúló felszín alatti vizekre terjedt ki. A szennyezés kapcsán ebben utalás található a felszín alatti vízszennyezés hosszú távú hatásaira is, hiszen a felszíni vizektől eltérően sokkal lassabban tisztulnak. Végezetül, a 2004-es Berlini Szabályokat kell megemlíteni, amely az előbbi dokumentumokon túlmutatva mind a felszíni, mind pedig a felszín alatti vizekre kiterjed, és nem korlátozódnak csupán a határokon átnyúló vizekre, hanem az országhatáron belüliekre is vonatkoznak a rendelkezései.

ENSZ EGYZMÉNY A NEMZETKÖZI FOLYÓVIZEK NEM HAJÓZÁSI CÉLÚ HASZNÁLATÁRÓL

Az ENSZ Egyezmény a nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú használatáról New York-ban, 1997. május 21-én került aláírásra. Az Egyezmény több mint 17 év után 2014. augusztus 17-én lépett hatályba. Kodifikációs céllal hozták létre annak érdekében, hogy a nemzetközi szokásjog szabályait szerződéses rendelkezésekké alakítsák. Ezt nem csak az támasztja alá, hogy az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága a nemzetközi jog ezen területének kodifikációjára megbízást kapott, hanem az is bizonyítható, hogy a közel 30 éves kodifikáció során mind az ENSZ Közgyűlésének VI. sz. (jogi) bizottságában, mind pedig az államok hivatalos véleményeiben szinte teljes konszenzus alakult ki ezzel kapcsolatban. Ennek a kodifikációs jellegnek a következménye, hogy ezeket a szokásjogi szabályokat a nemzetközi közösségnek kötelezően alkalmazni kell, és ez független az Egyezmény hatályba lépésétől és a részes államok számától. Az Egyezmény szempontjából a hatályba lépésre és a részes államok számára vonatkozó előbbi megjegyzések azért is lényegesek, mert majd két évtizedre volt szükség a hatályba lépésére, és ez csupán 35 ország ratifikációja által valósult meg, tehát a nemzetközi közösség jelentős részének támogatása nélkül. A vízszennyezés szempontjából fontos rendelkezései a követke-

zók. Az Egyezmény a vízfolyásokra, olyan felszíni és felszín alatti rendszerként tekint, amelyek természetüknél fogva fizikai egységet alkotnak, és közös torkolatba folynak. A negyedik rész foglalkozik a vízfolyások védelmével, megőrzésével és menedzsmentjével, ezen belül a 21. cikk a szennyezés megelőzésével, csökkentésével és ellenőrzésével. Az a vízfolyások szennyezése alatt bármiféle negatív változást ért, amely a nemzetközi vízfolyások összetételében és minőségében közvetlenül vagy közvetve az emberi tevékenység eredményeképpen következik be. A 28. cikk pedig a vészhelyzetekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza, amelyek természetes okokból vagy emberi tevékenység eredményeképpen is bekövetkezhetnek (ipari balesetek).

A NEMZETKÖZI KÖRNYEZETJOG ALAPELVEI

Az alapelvek jelentősége a jogtudomány minden területén megkérdőjelezhetetlen, de talán a nemzetközi környezetjogban még a többi jogterületnél is fontosabb szerepet játszanak. Egyrészt hégzagpótló szerepük van szerződéses rendelkezés vagy az adott kérdésre vonatkozó nemzetközi szokásjog hiányában, másrészt segítséget nyújtanak az előírások értelmezésében, továbbá egyes szerzők szerint a jogfejlődés jövőbeli irányát is kijelölik. A jelentőségük abban is nyilvánul, hogy a nemzetközi dokumentumok elején találhatóak, a normaszöveg előtt. A nemzetközi környezetjognak számos alapelve van, amelyek bizonyos esetekben szorosan kapcsolódnak egymáshoz, máskor éppen hogy egymásnak ellentmondanak. Ezek közül az alábbiakban csak néhány alapelv rövid bemutatására kerül sor, amelyek a téma szempontjából megkerülhetetlenek. Először is a megelőzés elve, amely alapján a káros környezeti hatásokat, amennyire lehetséges, el kell kerülni, mivel ez általában olcsóbb és eredményesebb, mint a negatív következmények utólagos elhárítása. Következésképpen nem csak gazdasági, hanem környezeti érvek is szólnak az elv alkalmazása mellett. Továbbá, szorosan kapcsolódik a határon átnyúló károkozás tilal-

mához, noha a megelőzés elve nem csak a határon átnyúló negatív hatásokra vonatkozik, hanem minden káros környezeti hatás elkerülésére. A megelőzés elvéhez szorosan kapcsolódik egy másik alapelv, az elővigyázatosság elve is. E mögött az a felismerés áll, hogy a környezetvédelem terén rendelkezésre álló természettudományos ismereteink korlátozottak, ezért számításba kell venni olyan hatásokat is, amelyek valószínűsége a jelenlegi ismeretek alapján alacsonyabb. Ezért, ezzel az elvvel összhangban törekedni kell a környezethasználattal járó tevékenységek hatásainak a lehető legkisebbre csökkentésére. A nemzetközi környezetjog egy további fontos alapelve a szennyező fizet elve. Ezt az OECD fogalmazta meg az 1970-es években azzal a céllal, hogy a leghatékonyabban ossza el a szennyezés megelőzéséből és az ellenőrzéséből eredő költségeket, amelyeket a tagállamok hatóságai vezettek be. Mára azonban a környezetjog egyik alapelvévé vált, amelynek célja, hogy a szennyezésért felelős fél viselje a környezeti kár költségét. Végezetül, néhány gondolat a fenntartható fejlődés elvéről, amelynek három pillére van: a társadalmi, a gazdasági és a környezeti. A társadalmi pillér magában foglalja a vízhez való jogot és annak a többi joggal való kapcsolatát. A gazdasági pillér, a víznek árucikként való megközelítését jelenti. Ehhez tudni kell, hogy a nemzetközi kereskedelemben a víz általában virtuális formában jelenik meg. A virtuális víz, az ipari és a mezőgazdasági termékek előállításához felhasznált vizet jelenti. Noha a nemzetközi kereskedelem vitathatatlan érdeme, hogy lehetőséget teremt a vízhiányos országok számára a vízigényes termékek megvásárlására, a helyben való előállítás helyett, míg a vízben gazdag országok e termékek nettó exportőreként profitálnak, ugyanakkor így elválik egymástól a termék előállítása során a keletkező vízszennyezés és a termék felhasználásának helye, ami aggodalomra adhat okot, különösen, ha a termék előállítására kevésbé fejlett országban kerül sor. Végül, a környezeti pillér alá a víznek a környezeti elemként való megközelítése tartozik, amely a víz megújuló és öntisztító képességére, továbbá az ökoszisztéma víz szükségleteire hívja fel a fi-

gyelmet, az előző két pillérhez kapcsolódó érdekek érvényesítése során.

A SZÁRAZFÖLDI EREDETŰ TENGERSZENNYEZÉS

Az édesvizek minősége azonban nem csak az édesvizektől közvetlenül függő területekre van hatással, hanem a tengeri környezet minőségére is. A vízkörforgásnak köszönhetően ugyanis az egyes víztestek kapcsolódnak egymáshoz, így azok a szennyezőanyagok, amelyeket közvetlenül a folyókba bocsátanak vagy valamilyen módon a folyóvizekbe jutnak, azok előbb-utóbb eléri a tengert. A szárazföldi eredetű tengerszennyezés kérdése már csak azért sem kerülhető meg, mivel ez felelős a tengerszennyezések több mint 70%-áért. A szárazföldi eredetű tengerszennyezés három forrásból származhat. Egyrészt a folyóvizeken keresztül érheti el a tengert, másrészt a parti államoktól a tenger-vízbe történő közvetlen kibocsátás révén, végül pedig a különböző szárazföldi tevékenységek eredményeképpen az atmoszférán keresztül. Az első két csoport megközelítőleg az összes tengerszennyezés 44%-áért felelős, míg a harmadik körülbelül a 33%-áért. Ahogyan az a fenti csoportosításból is látható, a legszorosabb kapcsolatot az édesvizek és a tengervíz szennyezése között az az eset képezi, amikor a szennyezés a folyóvizeken keresztül éri el a tengeri környezetet. Ennek az érdekességét az adja, hogy a szennyezés forrása adott esetben a tengerparttól távol, akár egy harmadik ország területén található, és a szennyező anyagok a (többnyire nemzetközi) folyókon keresztül érik el a tengert. Következésképpen, a szennyezés olyan,

tengerparttal egyáltalán nem rendelkező országból is származhat, amelyre nézve semmilyen negatív hatással nincs a tengeri környezet szennyezése. Érdekes módon, e szoros kapcsolat ellenére a kérdést szabályozó nemzetközi jogi források, nevezetesen a nemzetközi folyóvizekre és a tengerek szennyezésére vonatkozó joganyag, egymástól elkülönülten fejlődtek. Míg az első esetben a szabályozás alapját a vízgyűjtő medence adja, és nyitott minden ország számára, amely az adott medencéhez tartozik, addig a tengerek szennyezésére vonatkozó egyezmények jellemzően kizárják, hogy tengerparttal nem rendelkező országok is a részesükké váljanak, noha amint a fentiekből egyértelműen látszik, a tengerek minőségében játszott szerepük egyértelmű.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vízszennyezésre vonatkozó jogforrások áttekintése után megállapítható, hogy akárcsak a nemzetközi környezetjog terén, itt sem a kötelező erejű, szerződéses dokumentumok dominanciája figyelhető meg. Ez nem azt jelenti, hogy ne lenne egyetértés az országok között a téma jelentőségét illetően, hanem, hogy az államok nehezen tudnak egymással kompromisszumot kötni. Ez elsősorban a fejlettségbeli különbségnek tudható be, amely természetesen eltérő lehetőségeket biztosít a környezetvédelem terén. A kötelező szabályok hiánya felértékeli a nemzetközi környezetjogi alapelvek jelentőségét, valamint az államok által követett gyakorlatot, amelyek az idők folyamán nemzetközi szokásjoggá alakulhatnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] Jill Boberg *Liquid assets: How Demographic Changes and Water Management Policies Affect Freshwater Resources*. RAND Corporation, Santa Monica, CA, 2005.
- [2.] Slavko Bogdanović *International Law of Water Resources: Contribution of the International Law (1954-2000)*, Kluwer Law International, Hague, 2001.
- [3.] Laurence Boisson de Chazournes *Fresh Water in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- [4.] Edith Brown Weiss *The Coming Water Crisis: A Common Concern of Humankind* (2012) 1(1), *Transnational Environmental Law*, 153-168.

- [5.] Bruhács János *Nemzetközi Vízjog*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.
- [6.] Bruhács János *A nemzetközi folyók jogáról szóló 1997. évi New York-i egyezmény*, (2000) 6(1-2), Jura, 46-51.
- [7.] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A Blueprint to Safeguard Europe's Water Resources Brussels, 14.11.2012 COM(2012) 673 final
- [8.] Anil Kumar De and Arnab Kumar De *Environmental Engineering*, New Age International Ltd., New Delhi, 2009.
- [9.] Peter Gleick *Basic Water Requirement for Human Activities: Meeting Basic Needs*, (1996) 21 (2) Water International, 83-92.
- [10.] Fodor László *Környezetjog*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014.
- [11.] Xue Hanqin *Transboundary Damage in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- [12.] Marquita Kaya Hill *Understanding Environmental Pollution: A Primer*, Cambridge University Press, 2nd ed, Cambridge, 2004.
- [13.] Arjen Y. Hoekstra *The relation between international trade and freshwater scarcity*, WTO Working Paper, January 2010.
- [14.] Thorsten Kiefer and Catherine Brölmann *Beyond State Sovereignty: The Human Right to Water* (2005) 5(3) Non-state actors and international law, 183-208.
- [15.] Alexandre Charles Kiss and Dinah Shelton *International Environmental Law*, Ardsley: Transnational Publishers, 3rd ed, New York, 2004.
- [16.] Simone Klawitter and Hadeel Qazzaz *Water as a Human Right: Understanding of Water in the Arab Countries of the Middle East*. In: H. Shuval & H. Dweik (Eds.), *Water Resource in Middle East (Israel-Palestinian Water Issues – From Conflict to Cooperation)*, Springer, Berlin, Heidelberg, 2007.
- [17.] Elli Louka *International Environmental Law (Fairness, Effectiveness, and World Order)*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- [18.] Nagy Károly *Nemzetközi Jog*, Püski, Budapest, 1999.
- [19.] Roger Perman, Yue Ma and James McGilvray *Natural Resource and Environmental Economics*, Pearson Addison Wesley, 3rd edition, Harlow, 2003.
- [20.] Raisz Anikó *A felszín alatti vizek határon átnyúló szennyezésére vonatkozó nemzetközi szabályozás*, Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica XXX: (2) 371-382, 2012.
- [21.] Daniel Renault *Value of Virtual Water in Food: Principles and Virtues* (paper presented to UNESCO-IHE Workshop on Virtual Water Trade, Delft, December 2002)
- [22.] Philippe Sands and Jacqueline Peel with Adriana Fabra and Ruth Mackenzie *Principles of International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- [23.] Marcin Stoczkiewicz *The polluter pays principle and State aid for environmental protection*, (2009) 6(2) Journal for European Environmental & Planning Law, 171-196.
- [24.] Tracey Strange and Anne Bayle *Sustainable Development: Linking economy, society, environment* (OECD, 2008)
- [25.] Szilágyi János Ede *Vízjog (Aktuális kihívások a vizek jogi szabályozásában)*, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2013.
- [26.] Szilágyi Szilvia *A szennyező fizet eleve a környezetvédelemben*, (2007) 3. Iustum Aequum Salutare, III., 215-224.
- [27.] Olcay Ünver *Global Governance of Water: A Practitioner's Perspective* (2008) 14(4) Global Governance, 409-417.

- [28.] Water for people. Water for Life. The United Nations World Water Development Report, 2003.
- [29.] Sergei Vinogradov *Marine Pollution via Transboundary Watercourses-An Interface of the 'Shoreline' and 'River-Basin' Regimes in the Wider Black Sea Region Watercourses-An Interface of the 'Shoreline' and 'River-Basin' Regimes in the Wider Black Sea Region*, The International Journal of Marine and Coastal Law, 2007, 585-620.
- [30.] Ruth F. Weiner, Robin A. Matthews and P. Aarne Vesilind *Environmental Engineering*, Butterworth-Heinemann, 4th ed, London, 2003
- [31.] <http://www.lawyersnjurists.com/articles-reports-journals/law-and-ethics/the-purpose-of-the-water-prevention-and-control-of-pollution-act-1974-is-not-only-to-prevent-and-control-water-pollution-but-also-to-maintain-and-restore-the-wholesomeness-of-wate/>
(letöltés dátuma: 2013. szeptember 20.)